

Jorj Oruellin «1984»-ni täzeden pikir etmek

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Jorj Oruellin "1984"-ni täzeden pikir etmek JORJ ORUELLIÑ «1984»-ni TÄZEDEN PIKIR ETMEK

• **Ýa-da döwlet, propoganda we beýin ýuwma**

Ýaşaýan döwrümüzde faktlar bilen toslamalaryň biri-birine garyşandygyny, hatda toslamalara faktlardan has köp übs berilýändigini we önde tutulyp başlanandygyny aýdyp bilerin. Göýä gün geçdigisaýy hakykat bilen arabaglanyşygymyz daşlaşyp barýana meñzeýär.

Gaty köp adamyň kabul etmäni (восприятие) hakykat hökmünde kabul edýän döwründe ýaşaýarys. Kabul etmäni hakykat hasaplaýan adamyň gözünde islendik zat onuň kabul etmesine görä hakykat bolsa şol zat oňa hakykat, hatda hakykat yüzünde

ol hakykat bolmasa-da!

Kabul etmäniň hakykat hökmünde kabul edilmeginde gural funksiýasyny ýerine ýetirmeginiň baglanyşygynda häzirkizaman döwlet apparatynyň bigünädigini aýdyp bolmaz.

Ine, şular ýaly döwürde okyjynyň Jorj Oruelli we onuň distopiki roman žanrynyň naýbaşy nusgalaryndan hasap edip boljak eseri «Müň dokuz yüz segsen dördi» ýatlamazlygy mümkün däl.

Birnäçe distopiýa ýazyjysy ýaly Oruell hem eserinde totalitar režim howpuna ünsi çekende, döwletiň elektron apparatyna we ösen tehnologiýalar arkaly propoganda we beýin ýuwma tislimlerinden peýdalanylý, halk gatlaklaryny ädip aýry-aýry mehaniji awtomata öwrüp biljegine ünsi çekýär.

Oruelliň hyýaly döwletinde hökümetiň halk gatlaklaryngň gepsiz-gürrüňsiz boýun egmeklerini ýola goýmakdan başga maksady ýok. Muny ýola goýmak üçin hökümet jemgyýetçilik ýerlerinde-de, adamlaryň şahsy ugurlarynda-da, tapawut goýmazdan hemme ýerde we hemme wagt hemme zady gözegçilik astynda saklaýar, Okeaniýada «Uly byradaryň gözü» hemmeleriň üstünde.

Yzygiderli gözegçiliğin maksatlarynyň birem plýuralizmiň aradan aýrylmagy ýa-da Nişsäniň sözi bilen aýdanda, «süri mal ýaly adam» obrazynyň döredilmegidir.

Dogrusy, yzygiderli gözegçilik mehanizminiň ýola goýulmagy «peýdaly-da bolýar».

Oruelliň Okeaniýasynda gatlaklar çykarýan her sesiniň eşdilýändigini, hereketleriniň göz astyndadygyny pikir edip ýaşamaga mejbür. Şeýle mejburylyk adamlaryň wagtyň geçmigi bilen içinde instinkte öwrülen endikler bilen ýaşamagyna sebäp bolýar.

Oruelliň pikiriçe propoganda totalitar döwletleriň yüzlenýän gurallarynyň başyny çekýär. Gatlaklar «hakykatdan» has köp kabul etmelerine ynanýandyklary üçin propogandanyň olaryň üstündäki täsiri güýcli bolýar.

Gürrüňi gidýän hökumetlerde gatlaklar faktorlardan has köp toslamalara üns berýärler. Propandanyň edeni bolýar, çünkü onuň şobır gaýtalap durmagy wagtyň geçmigi bilen cyn deregne

kabul edilýär.

«Ýalany ýasaýyş-durmuş formasyna» öwren hökümet prinsipial ýalanyň üstünde guralandyr. Bular ýaly hökümetlerde faktorlaryň gymmaty umuman alanda we yzygiderli ýagdaýda ret edilende ähli faktorlaryň üýtgedilmeginiň mümkünçilikli bolşy ýaly ähli ýalanlaryň çyn deregne kabul edilmegi-de mümkünçiliklidir.

Häzirkizaman ösen tehnologiýalar we gurallaýyn akylyň aýdylýan sistemada ünsi çekiji roly bar. Häzirkizaman tehnologiýalar şol bir wagtyň özünde lideriň aýdýan zadyny gatlaklara ýetirme funksiýasyny ýerine ýetirýär.

Faktlar bilen toslamanyň biri-birine garyşan hökümetlerinde lideriň aýdýan zady faktorlaýyn ulgamda ýalnyş bolup çyksa, faktlar şobada aýylan zada gabatlaşdyrylýar.

Aýdylýan zada gabat getirmek diñe häzirki wagta däl, şol bir wagtyň özünde geçmiše-de degişli. Öñki ýazgylaryň, arhiwleriň häzirki aýdylýan zat bilen gabatlaşmadık ýagdaýynda arhiwleri üýtgetmeli bolýar. Okeaniýada ähli ýazgylar lideriň aýdýanyna güwä geçip biljek görnüşde täzeden tertipleşdirilýär.

Bu ýagdaý geçmiše el urup duran yzygiderli üýtgetme funksiýasynyň işläp durmagyny talap edýär. Yzygiderli üýtgetme funksiýasy diñe gazetler üçin däl, arhiw gymmatyny saklaýan kitaplar, neşirler, broşýuralar, portretler, kitapçalar, kinofilmler, syýasy ýa-da ideologiki taýdan gymmaty bolaýhak islendik kitapdyr resminama üçin şonlugyna galýar.

Geçmiş günübırın, hatda minutma-minut täzelenip dur. Şeýtmek bilen partiýanyň ähli çaklamalarynyň näderejede dogrudygy resminamalar bilen subut edilýär. Başgaça aýdanda, faktorlaryň ele alnyşynda elmydama çeýelik gerek.

Beýleki bir ýandan partiýanyň agzasy partiýa tertip-düzunginden ötri gerek bolanda aga gara, gara-da ak diýip bilmeli.

Diñe partiýa agzasynyň gara ak diýmesinden beter, onuň garanyň akdygyna ynanmagy, hasam beteri garanyň akdygyny bilmegi we şol güne çenli munuň doly tersine ynanandygyny ýatdan çykarmagy gerek.

Bular ýaly zat geçmişiň elmydama üýtgedilip durulmagyny talap

edýär. Geçmişiniň üzňüksiz täzeden «üsti ýetirilip» durulmagynyň düýp ähmiýeti partiýanyň ýalňyşmaýandygynyň goralmagy tagallasy bilen düşündirilip bilner.

Partiýa agzasynyň aga ak, gara-da ak diýip bilmegi goşapikir (двоемыслие, iňlisçe doublethink, türkçe çiftdüşün) tilsimi bilen mümkün bolýar.

Goşapikirlilik adamyň iki çapraz düşünjäni aňynda bir wagtyň özünde saklap we ikisini-de kabul edip bilmegini aňladýar.

Hawa, Oruell distopiki romanynda hernäçe totalitar döwlet apparatyna we bu apparatyň jemgyýete edip biljeklerine ünsi çekenem bolsa, «döwletiň» özbaşdak döräp bilmeyändigini ýatdan çykarmaly däl.

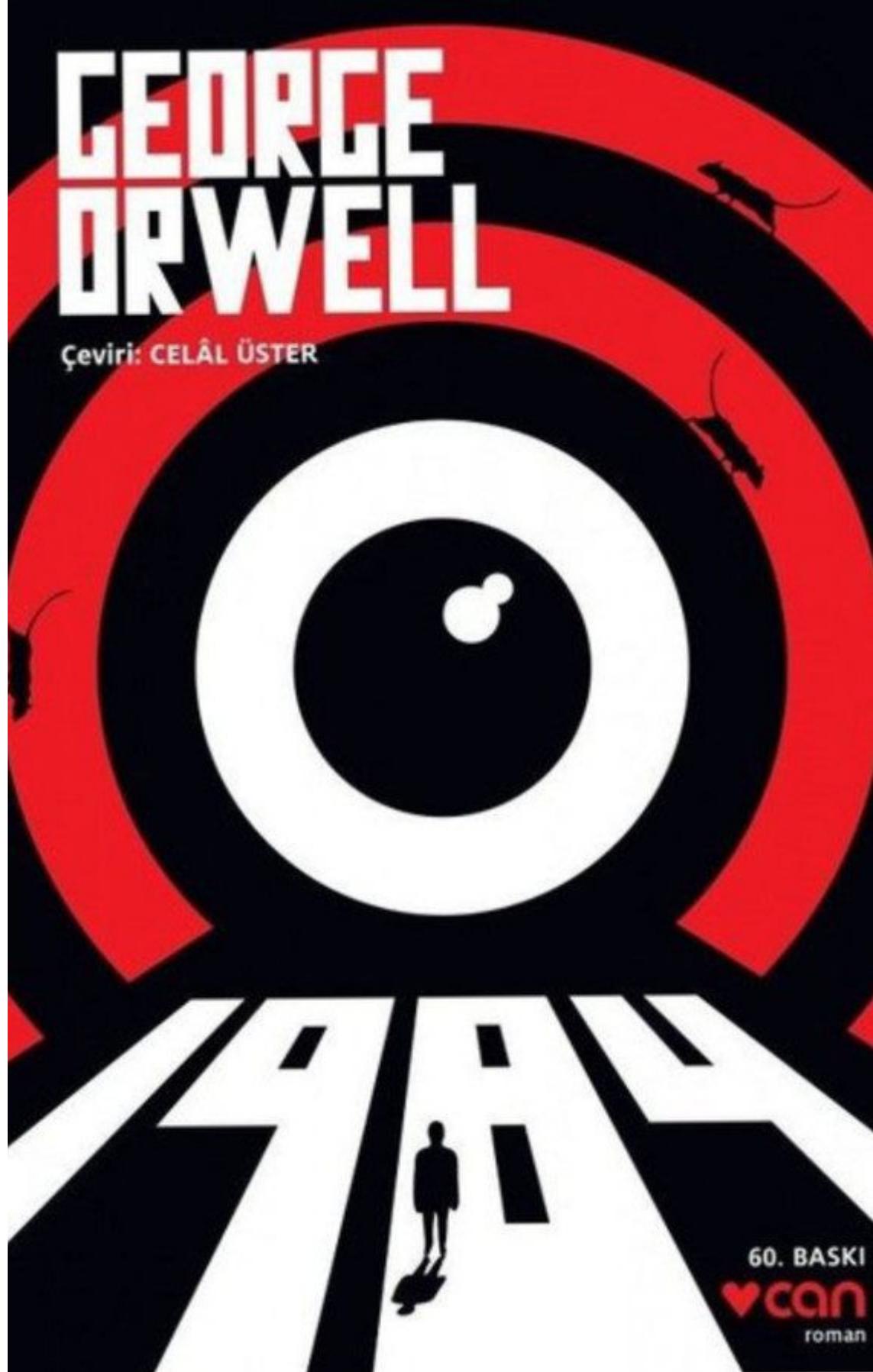
Döwlet – adamyň öz eli bilen döredilýän zat. Şeýle-de, Oruelliň aýdyşy ýaly düzgünî ýola foýan aslynda «döwlet» dälde, ony dolandyryanlardyr.

Diňe gürrüni gidýän düzgünî gurulmagynda dolandyryanlar ýaly dolandyrylyanlaryňam jogapkärçiliği bar.

GEORGE ORWELL

Çeviri: CELÂL ÜSTER

60. BASKI
can
roman

* Jorj Oruell (1943, 2013 ý.), «Müñ dokuz yüz segsen dört». Terjime eden Jelal Üster. Stambul. «Can Sanat» neşirýaty. Dr. Umut HAJYFEWZIOGLY.

Duşenbe, 07.06.2021 ý. Publisistika